

بررسی جامعه‌شناختی رابطه میزان و نوع استفاده از شبکه‌های

اجتماعی مجازی و سبک زندگی شهروندان شهر تهران^۱

زهرا رحیمی^۲، اسماعیل بلالی^۳، جمال خان محمدی^۴

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۸/۱۰، تاریخ تایید: ۹۷/۰۳/۰۳

چکیده

هدف این پژوهش بررسی تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در فرآیند یاددهی و یادگیری است. این مطالعه با روش مرور نظام‌مند انجام شده است. جستجوی مقالات با استفاده از کلیدواژه‌های شبکه‌های اجتماعی، آموزش، یادگیری، پیشرفت تحصیلی، عملکرد تحصیلی، یاددهی و یادگیری انجام شد. برای جستجوی مقالات فارسی از پایگاه‌های اطلاعاتی جهاد دانشگاهی، پایگاه اطلاعاتی جامع علوم انسانی، بانک اطلاعات نشریات کشور و پایگاه مجلات تخصصی نور و برای جستجوی مقالات انگلیسی از پایگاه‌های اطلاعاتی گوگل اسکولار، پروکویست، ساینس دایرکت و الزویور استفاده شد. بر اساس معیارهای ورود و خروج تعداد ۳۳ مقاله وارد مطالعه شدند. یافته‌ها نشان داد که اکثر مطالعات انجام‌شده تأثیرات مثبت استفاده از شبکه‌های اجتماعی را برای موفقیت تحصیلی، برقراری روابط، مشارکت فعال مدرس، کسب اطلاعات جدید، ارزشیابی تکوینی، یادگیری زبان، ارتباط فراگیران با محتوا و مدرسین، افزایش خودکارآمدی، تسهیل یادگیری، علاقه بیشتر به تحصیل بیان کرده‌اند. تعداد کمی از مقالات تأثیر منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی را بر پیشرفت تحصیلی فراگیران و روابط بین فردی گزارش کرده‌اند. همچنین تعدادی از مقالات استفاده بهینه از شبکه‌های اجتماعی در آموزش را منوط به برنامه‌ریزی قبلی، حفظ حریم خصوصی و رفع محدودیت فنی شبکه‌های اجتماعی را ذکر کرده‌اند. همچنین یافته‌ها انواع کاربردهای عمومی و آموزشی شبکه‌های اجتماعی و انواع تعاملات شبکه‌ای فراگیران مانند ارتباط فراگیر با فراگیر، مدرس، همسال و ... را نشان داد. به‌طور کلی برای استفاده هدفمند و بهینه از شبکه‌های اجتماعی لازم است محدودیت‌های استفاده از شبکه‌های اجتماعی برداشته شود و زیرساخت‌های فنی و فرهنگی لازم فراهم شود.

واژه‌های کلیدی: شبکه‌های اجتماعی مجازی، یاددهی و یادگیری، آموزش، مرور نظام‌مند.

۱ این مقاله مستخرج از رساله دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشگاه بیرجند است.

۲ کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه تبریز، ایران؛ Rahimizahra1384@yahoo.com

۳ دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
balali_e@yahoo.com

۴ کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران؛
Hesam.mohammadi68@gmail.com

تحول‌های حوزه فناوری همواره نظام‌های آموزشی را تحت تأثیر قرار داده‌اند به گونه‌ای که امروزه بزرگ‌ترین انتظارات از کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات را می‌توان در یاددهی و یادگیری دانست (Stensaker & et al, 2007) فراگیران امروزی را در سراسر جهان، می‌توان به‌عنوان بومیان عصر دیجیتال یا اعضای نسل اینترنت توصیف کرد. آن‌ها در عصر دیجیتال به دنیا آمده‌اند و در تعامل با فناوری سال‌های اولیه زندگی خود را گذرانده‌اند (Milosevic, Zivkovic, Arsic & Manasijevic, 2015). توانایی و ارزشمندی فناوری‌های نوین و تأثیر آن بر فرصت‌ها، تهدیدها و ضعف‌های یادگیری دانشجویان و روش‌های آموزشی اساتید روزبه‌روز در حال تحول و گسترش است (شعبانی، ۱۳۸۳). توسعه مداوم فناوری‌های جدید فرصت‌هایی را برای تدریس حرفه‌ای به وجود می‌آورد، به طوری که استادان و دانشجویان خواستار فراگیری چگونگی بهره‌مندی از این فناوری‌ها در فرآیند یاددهی و یادگیری هستند (Robinson & Latchem, 2003). فراگیران امروزی را در سراسر جهان، می‌توان به‌عنوان بومیان عصر دیجیتال یا اعضای نسل اینترنت توصیف کرد. آن‌ها در عصر دیجیتال به دنیا آمده‌اند و در تعامل با فناوری سال‌های اولیه زندگی خود را گذرانده‌اند (Milosevic, Zivkovic, Arsic & Manasijevic, 2015). شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان یکی از فناوری‌های نوین عصر دیجیتال همواره روبه گسترش است. با وجود این که شبکه اجتماعی سکس دگرس^۱ در سال ۱۹۹۷ به‌عنوان اولین شبکه معرفی شد، در حال حاضر شبکه‌های دیگری مانند فیس‌بوک^۲، نینگ^۳، تویتر^۴، لینکدین^۵ و مای اسپیس^۶ در حال فعالیت هستند (Lim & Richardson, 2016).

به عبارتی روزبه‌روز بر تعداد شبکه‌های اجتماعی و مخاطبان آن در سراسر جهان افزوده می‌شود. افزایش نفوذ شبکه‌های اجتماعی به دلیل دسترسی آسان و کاهش هزینه‌ها (خانگی و خجیر، ۱۳۹۸) تغییرات قابل توجهی را در توزیع اطلاعات و همچنین در چارچوب‌های فرهنگی به وجود آورده است. این چنین انفجاری از رسانه‌های اجتماعی و قابلیت‌ها و مزایای استفاده از شبکه‌های اجتماعی باعث شده است که مردم علاوه بر سرگرمی از این شبکه‌ها برای

---

1 SixDegrees
2 Facebook
3 Ning
4 Twitter
5 LinkedIn
6 Myspace

اهداف آموزشی مختلف نیز استفاده کنند (Chen & Bryer, 2012; Junco, 2015; Thongmak, 2014; Cited in Manasijevic, Zivkovic, Arsic & Milosevic, 2016).

آموزش فرآیندی پیچیده است و اثربخشی آموزش تحت تأثیر عوامل زیادی قرار دارد، فراگیران علاوه بر یادگیری از معلم، می‌توانند اطلاعات مفیدی را از طریق همکاری با فراگیران دیگر به دست آورد. همکاری فراگیران با یکدیگر باعث می‌شود که انتقال دانش به تمام اعضای گروه صورت گیرد، همچنین سؤالات یک عضو گروه می‌تواند ضعف دانش سایر اعضا را نشان دهد یا هم کل گروه را تشویق کند که یک موضوع خاصی را جستجو کنند (Lambic, 2016). کلوارمنگل، پتاچینی و زنو (Calvo-Armengol, Pattachini & Zenou, 2008; Cited in Lambic, 2016) به این نتیجه رسیدند که دانش‌آموزان تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی خود نتایج بهتری را در مدرسه به دست می‌آورند. امروزه سایت‌های شبکه‌های اجتماعی در بین مردم به‌ویژه در میان جوانان خیلی محبوب است. شبکه‌های اجتماعی فراگیران را قادر می‌سازند تا به راحتی دانششان را به اشتراک بگذارند، به دیگران کمک کنند و سؤال‌هایشان را بپرسند (Ooi, 2010; Loh, 2010; Rambe, 2012; Selwyn, 2009; Cited in Lambic, 2016).

عامل انگیزشی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای آموزش بسیار مهم است. استفاده آموزشی از شبکه‌های اجتماعی به‌طور مستقیم باهدف استفاده از آن و به‌طور غیرمستقیم با میزان پذیرش آن بستگی دارد. هدف اصلی استفاده از شبکه‌های اجتماعی برقراری روابط اجتماعی است درحالی‌که بیشترین عامل مؤثر در پیش‌بینی پذیرش شبکه‌های اجتماعی نفوذ اجتماعی آن‌هاست (Arteaga Sanchez, Cortijo & Javed, 2014; Cited in Lambic, 2016). شبکه‌های اجتماعی می‌توانند تجربه فراگیران را از شرکت در یک دوره افزایش دهند و فراگیران ارتباط بیشتری را با هم‌کلاسی‌های خود برقرار کنند. شبکه‌های اجتماعی تأثیرات مثبتی را بر تسهیل به اشتراک‌گذاری دانش، همکاری، تعامل و فعالیت‌های یادگیرنده محور می‌گذارند (Barczyk & Duncan, 2010; Cited in Lambic, 2016).

در چند سال گذشته تحقیقات زیادی به این موضوع پرداختند که شبکه‌های اجتماعی چگونه می‌تواند برای یادگیری فراگیران سودمند باشد. به‌عنوان مثال گرینهو (Greenhow, 2011; Cited in Lim & Richardson, 2016) بیان کردند که شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند عملکردهای یادگیری اجتماعی را بهبود دهند. برای نمونه می‌توانند ایده‌های خلاقانه را از طریق به اشتراک‌گذاری بازخوردها با کاربران دیگر و دریافت کمک و مشاوره از آن‌ها درباره وظایف

مربوط به کلاس و زندگی در مدرسه توسعه دهند. همچنین مازر، مورفی و سیموندز (Mazer, 2016; Cited in Lim & Richardson, 2016) دریافتند که فراگیران بعد از این که عکس‌ها و اطلاعات فراهم‌شده توسط معلم را در صفحه فیس‌بوک می‌بینند انگیزه آن‌ها بالا می‌رود و نگرش مثبتی نسبت به معلم و محتوای درس کسب می‌کنند.

مرور پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که فراگیران از شبکه‌های اجتماعی استفاده‌های گوناگونی می‌کنند. به‌عنوان مثال مناسیجویک و همکاران (Manasijevic et al, 2016) در پژوهشی اهداف دانشجویان، برای استفاده آموزشی از فیس‌بوک را بررسی کردند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که ابعاد استفاده آموزشی از فیس‌بوک شامل برقراری ارتباط، همکاری و به اشتراک‌گذاری منابع است و همچنین همکاری دانشجویان در گروه‌های علمی نشان‌دهنده اهمیت استفاده از فیس‌بوک در فعالیت‌های تحصیلی است. تانگ و هیو (Tang & Hew, 2017) نشان دادند که فراگیران اغلب از شبکه‌های اجتماعی برای برقراری ارتباط و اهداف ارزیابی استفاده می‌کنند. همچنین استفاده از تویتر نویدبخش تعاملات بین دانش‌آموزان و معلمان است. همچنین خانیکی و خجیر (۱۳۹۸) دریافتند که کاربران شبکه‌های اجتماعی از شبکه‌ها برای گفت‌وگو استفاده می‌کنند و امکان تحقق گفت‌وگو به ویژگی‌های فنی و ساختاری رسانه‌های جدید برمی‌گردد.

پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که فراگیرانی که از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش استفاده می‌کنند نگرش مثبتی نسبت به آن دارند. به‌عنوان مثال یافته‌های پژوهش لیم و ریچاردسون (Lim & Richardson, 2016) نشان داد که دانشجویان اغلب از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند و ادراک مثبتی نسبت به استفاده از این شبکه‌ها برای اهداف آموزشی دارند. همچنین نتایج پژوهش حمید و همکاران (Hamid, Waycott, Kurnia & Chang, 2015) حاکی از آن است که دانشجویان در شبکه‌های اجتماعی آنلاین به تعامل با یکدیگر و با استادهاشان می‌پردازند و استفاده از این شبکه‌ها منجر به افزایش تعامل یادگیرندگان با یکدیگر، با استادهاشان و با محتوای دوره می‌شود.

نتایج پژوهش آکگلو و بومن (Akcaoglu & Bowman, 2016) نشان داد که دانشجویانی که عضو گروه فیس‌بوک کلاسی هستند علاقه بیشتری نسبت به دوره‌های آموزشی دارند، ارزش دوره‌های آموزشی را درک کرده و به آن احساس نزدیکی می‌کنند و نسبت به مشارکت مدرسان در دوره ادراک مثبتی دارند. علاوه بر این یافته‌های پژوهش نواکویچ، میاه و شو (Novakovich, 2017) نشان داد، افرادی که از رسانه‌های اجتماعی به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی

در آموزش استفاده می‌کنند رشد قابل توجهی در دیدگاه مشارکتی پژوهش آن‌ها، تعاملات، بینش‌ها و اهدافشان نسبت به استفاده از رسانه‌های اجتماعی دیده می‌شود.

علاوه بر این مرور پیشینه پژوهشی مربوط به شبکه‌های اجتماعی نشان می‌دهد که ارتباط مثبتی بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی فراگیران وجود دارد. به‌عنوان مثال یافته‌های پژوهش لمبیک (Lambic, 2016) نشان داد که بین عملکرد تحصیلی دانشجویان و میزان استفاده از فیس‌بوک همبستگی مثبتی وجود دارد و ادراک فواید استفاده از فیس‌بوک توسط دانشجویان باعث می‌شود که از فیس‌بوک برای کمک به یادگیری خود استفاده کنند. همچنین پژوهش سراپین و موریس (Sarapin & Morris, 2015) نشان داد که بر اساس خود اظهاری دانشجویان ارتباط مثبتی بین میزان رضایتشان و موفقیت‌های علمی آن‌ها وجود دارد. همچنین تعامل آنلاین در فیس‌بوک ادراک‌های مثبت دانشجویان و عملکردهای تحصیلی آن‌ها را افزایش می‌دهد. همچنین یافته‌های پژوهش منکا و رانیریت (Manca & Ranierit, 2016) نشان داد که هنوز هم فیس‌بوک در محیط‌های یادگیری کارایی آموزشی قابل دفاعی دارد.

همچنین زارعی زوارکی و قربانی (۱۳۹۴) در پژوهشی با هدف تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر یادگیری زبان انگلیسی دانش‌آموزان به این نتیجه رسیدند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر سه مهارت شنیداری، گفتاری و درک مطلب دانش‌آموزان دارد و تأثیر معنی‌داری بر مهارت نوشتاری ندارد. به‌طورکلی استفاده از شبکه‌های اجتماعی تأثیر مثبتی بر یادگیری زبان انگلیسی دارد. علاوه بر این ایوانز (Evans, 2014) در پژوهشی با هدف استفاده از رسانه‌های اجتماعی برای کلاس درس به این نتیجه رسید که همبستگی مثبتی بین میزان استفاده از تویتر و تعامل فراگیران در فعالیت‌های تحصیلی از جمله سازمان‌دهی زندگی اجتماعی و به اشتراک‌گذاری اطلاعات پیدا شد.

علی‌رغم مزایای زیادی که استفاده از شبکه‌های اجتماعی دارد در پژوهشی که میلسویک و همکاران (Milosevic et al, 2015) باهدف بررسی نگرش دانشجویان نسبت به استفاده از فیس‌بوک به‌عنوان کلاس درس مجازی انجام دادند. به این نتیجه رسیدند که گرچه فراگیران به‌منظور بهبود ارتباط با همسالان، هم‌کلاسی‌ها و اساتید، اطلاع‌رسانی مربوط به سخنرانی‌ها، امتحانات و رویدادهای دیگر در دانشگاه از فیس‌بوک استفاده می‌کنند اما نگرش آن‌ها نسبت به استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری متناقض است. علاوه بر این رضوانی و عجم (۱۳۹۵) در پژوهشی با هدف بررسی رابطه‌ی میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی

مجازی با پیشرفت تحصیلی و اعتماد در روابط بین فردی دانشجویان به این نتیجه رسیدند که بین زمان اختصاص داده‌شده به شبکه‌ها و تعداد عضویت در گروه‌های شبکه‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه منفی معنی‌داری وجود دارد و همچنین بین زمان اختصاص داده‌شده به شبکه‌های اجتماعی با مؤلفه‌های قابلیت اعتماد، پیش‌بینی‌پذیری و وفاداری رابطه منفی و معنی‌داری مشاهده شد.

همزمان با رشد روزافزون فناوری‌های نوین و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی، فرآیند یاددهی و یادگیری از این پدیده تأثیر می‌پذیرد. مرور پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که نفوذ و گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی در بین بومیان دیجیتال رو به افزایش است و ارکان تعلیم و تربیت خواه و ناخواه در معرض تأثیرات مثبت و منفی این پدیده قرار دارند. همان‌طور که پیشینه پژوهش نشان داد، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در فرآیند یاددهی و یادگیری با مزایا (Lim & Richardson, 2016; Hamid & et al, 2015; Akcaoglu & Bowman, 2016; Novakovich, 2016; Miah & Shaw, 2017; Lambic, 2016) و معایب مختلفی (Milosevic & et al, 2015)، رضوانی و عجم، ۱۳۹۵) روبرو است. بر این اساس متصدیان امر تعلیم و تربیت برای تصمیم‌گیری درباره استفاده یا عدم استفاده از شبکه‌های اجتماعی در امر یاددهی و یادگیری با چالش جدی روبرو هستند. لذا این پژوهش در پی آن است که با بررسی نظام‌مند مطالعات انجام‌شده در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش نقش آن‌ها را در فرآیند یاددهی و یادگیری مشخص کند.

روش پژوهش

این مطالعه با روش مرور نظام‌مند انجام گردیده است. به‌منظور دستیابی به مستندات و شواهد علمی مرتبط با موضوع مطالعه، جستجوی الکترونیک با استفاده از کلیدواژه‌های یادگیری^۱، آموزش^۲، شبکه‌های اجتماعی^۳، یاددهی-یادگیری^۴، پیشرفت تحصیلی^۵ و موفقیت تحصیلی^۶ انجام شد. برای جستجوی مقالات انگلیسی از سایت‌های گوگل اسکولار^۷، پروکویست^۸، ساینس دایرکت^۹ و الزیویر^۱ و برای جستجوی الکترونیک به زبان فارسی از پایگاه اطلاعات پایگاه علمی

1 Learning

2 Education

3 Social Network

4 Teaching-learning

5 Academic Performance

6 Academic Achievement

7 Google Scholar

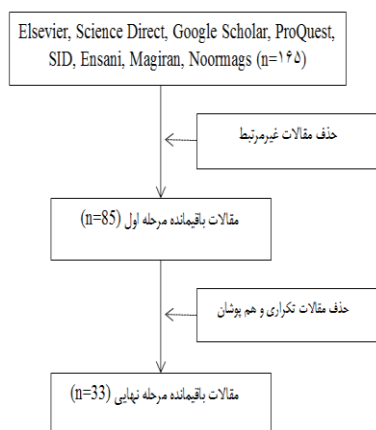
8 ProQuest

9 Science Direct

جهاد دانشگاهی^۲، پایگاه اطلاعاتی جامع علوم انسانی^۳، بانک اطلاعات نشریات کشور^۴ و پایگاه مجلات تخصصی نور^۵ استفاده شد. کلیه جستجوهای این مطالعه در میان مقالات منتشرشده در سالهای ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۷ انجام شد. معیارهای ورود مقالات به صورت کلیه مقالات کمی و کیفی و مقالات منتشرشده به زبان انگلیسی و فارسی و معیارهای خروج به صورت مقالاتی که همپوشانی با مقالات دیگر داشته باشند، در نظر گرفته شد.

در جستجوی اولیه ۱۶۵ مقاله یافت شد. جهت ارزیابی کیفیت مطالعات به دست آمده عنوان و چکیده مقالات توسط اعضای گروه تحقیق به طور جداگانه و به دقت مطالعه و مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به معیارهای ورودی در ابتدا ۸۵ مقاله انتخاب و پس از بررسی دقیق محتوی ۳۲ مقاله به علت داشتن معیارهایی مانند مرتبط بودن با فرآیند یاددهی و یادگیری و عدم همپوشانی با سایر مقالات، وارد شدند. (شکل ۱)

جهت استخراج داده‌ها از فرم استخراج داده‌ها که بر اساسی هدف پژوهشی طراحی شده بود، استفاده شد. این فرم شامل بخش‌هایی از جمله نویسندگان، سال انتشار، هدف مطالعه، نوع پژوهشی، اندازه نمونه و روش جمع‌آوری اطلاعات و نتایج بود. پس از تکمیل این فرم نتایج به دست آمده از بررسی مقالات تجزیه و تحلیلی، جمع‌بندی و نهایتاً گزارش گردید.

نمودار ۱. نتایج جستجو و فرآیند انتخاب مقالات

- 1 Elsevier
- 2 SID
- 3 Ensani
- 4 Magiran
- 5 Noormags

یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش در دو بخش توصیفی و استنباطی در ادامه ارائه می‌شود:

یافته‌های توصیفی

در این مقاله ۳۳ مقاله مورد بررسی قرار گرفت که از این تعداد ۲۹ مقاله در مجلات خارجی (۸۷/۸۷ درصد) و ۴ مقاله در مجلات فارسی (۱۲/۱۲ درصد) منتشر شده بود. جدول شماره ۱، روش‌شناسی مطالعات انجام‌شده را نشان می‌دهد.

جدول ۱. روش‌شناسی مطالعات انجام‌شده

نوع مطالعات	تعداد	درصد
توصیفی-همبستگی	۱۴	۴۲/۴۲
مروری	۳	۹/۰۹
کیفی	۷	۲۱/۲۱
شبه آزمایشی	۵	۱۵/۱۵
ترکیبی	۴	۱۲/۱۲
جمع	۳۳	۱۰۰

همان‌طور که در جدول شماره ۱، مشاهده می‌شود بیشترین تعداد مقالات مورد تحلیل (۴۲/۴۲ درصد) با روش توصیفی انجام‌شده است و روش پژوهش در تعداد کمی از مقالات (۹/۰۹ درصد) با شیوه مروری صورت گرفته است.

جدول شماره ۲، فناوری مورد استفاده در پژوهش‌های انجام‌شده را نشان می‌دهد.

جدول ۲. فناوری مورد استفاده در پژوهش‌های مورد بررسی

نوع فناوری مورد استفاده	تعداد	درصد
توییت	۱۲	۳۶/۳۶
فیس‌بوک	۱۰	۳۰/۳۰
کیوکیو چت	۱	۳/۰۳
اسکایپ	۱	۳/۰۳
ادمودو	۱	۳/۰۳
انواع شبکه‌های اجتماعی	۸	۲۴/۲۴
جمع	۳۳	۱۰۰

بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که بیشترین فناوری مورد استفاده در پژوهش‌های مورد بررسی استفاده از توییتر (۳۶/۳۶ درصد) است و کمترین فناوری‌های مورد استفاده، کاربرد شبکه‌های اجتماعی مثل کیویو چت، اسکایپ و ادمودو هر کدام با (۳/۰۳ درصد) است. این یافته بیان‌گر این است اکثر پژوهش‌های انجام‌شده حول شبکه‌های اجتماعی از توییتر و فیس‌بوک به‌عنوان فناوری در دسترس استفاده کرده‌اند. جدول شماره ۳، موضوعات مورد بررسی در مطالعات انجام‌شده را نشان می‌دهد.

جدول ۳. موضوعات مورد بررسی در مطالعات انجام‌شده

موضوع	تعداد	درصد
استفاده آموزشی از شبکه‌های اجتماعی و ارتباط آن با وضعیت تحصیلی فراگیران	۹	۲۷/۲۷
استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری	۱۲	۳۶/۳۶
بررسی تعاملات فراگیران، محتوا و مدرسین در شبکه‌های اجتماعی	۴	۱۲/۱۲
نگرش فراگیران و مدرسین نسبت به استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری	۵	۱۵/۱۵
نتایج استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۳	۹/۰۹
جمع	۳۳	۱۰۰

بررسی مقالات مورد استفاده در جدول ۳، نشان می‌دهد که بعضی از مقالات استفاده آموزشی از شبکه‌های اجتماعی را بررسی کرده‌اند (Kirschner & Karpinski, 2010; Hung & Yuen, 2010; Chen & Chen, 2012; Manasijevic & et al, 2016). برخی دیگر ارتباط استفاده از شبکه‌های اجتماعی را با وضعیت تحصیلی فراگیران سنجیده‌اند (Heiberger & Loken, 2011; Cheng & Jiang, 2015; Lambic, 2016; Badri, Al Nuaimi & Guang, 2017). همکاران، (۱۳۹۵؛ رضوانی و عجم، ۱۳۹۵).

همچنین بعضی از مقالات به بررسی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری پرداخته‌اند (Bahner et al, 2012; Lin, Hoffman & Borengasser, 2013; Lambic, 2016). همچنین تعداد نسبتاً زیادی از این مقالات به بررسی نقش استفاده از شبکه‌های اجتماعی در یادگیری فراگیران پرداخته‌اند (Kassens-Noor, 2012; Lomicka & Lord, 2012; Kirschner, 2015; Eid & Al-Jabri, 2016; Manca & Ranierit, 2016; Cuesta, Eklund, Rydin & Witt, 2016; زارعی زوارکی و قربانی، ۱۳۹۴).

تحلیل یافته‌های مطالعات موردبررسی نشان می‌دهد که بیشترین استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای برقراری تعامل و روابط اجتماعی با دیگران بوده است (Hung & Yuen, 2010; Junco, Heiberger & Loken, 2011; Veletsianos, 2012; Domizi, 2013; Prestridge, 2014; Hamid, Waycott, Kurnia & Chang, 2015; Milosevic & et al, 2015; Sarapin & Morris, 2017; Akcayir, 2017) و همچنین برخی از پژوهش‌ها به اشتراک‌گذاری اطلاعات را از جمله کاربردهای شبکه‌های اجتماعی دانسته‌اند (Lomicka & Lord, 2012; Manasijevic et al, 2016; Badri, Al Nuaimi & Guang, 2017) علاوه بر این، برخی از مطالعات کاربردهایی از قبیل کسب اطلاعات جدید (Bahner et al, 2012)، انجام ارزشیابی تکوینی (Chen & Chen, 2012)، درخواست کمک از دیگران، درگیر شدن در مسائل اجتماعی (Veletsianos, 2012)، سازمان‌دهی زندگی اجتماعی (Evans, 2014)، یاددهی-یادگیری و تسهیل یادگیری (Kirschner, 2015)، اطلاع‌رسانی در مورد سخنرانی‌ها و امتحانات (Milosevic & et al, 2015) را ذکر کرده‌اند.

جدول شماره ۴، ارزیابی نتایج استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری را نشان می‌دهد.

جدول ۴. ارزیابی نتایج استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری

درصد	تعداد	نتایج استفاده از شبکه‌های اجتماعی	
۶۹/۶۹	۲۳	برقراری روابط، مشارکت فعال مدرس، کسب اطلاعات جدید، ارزشیابی تکوینی، یادگیری زبان، ارتباط فراگیران با محتوا و مدرسین، موفقیت تحصیلی، افزایش خودکارآمدی، یادگیری و تسهیل یادگیری، علاقه بیشتر به تحصیل، عملکرد تحصیلی بهتر	نتایج مثبت
۱۲/۱۲	۴	میزان مطالعه کمتر، عملکرد تحصیلی، پیشرفت تحصیلی پایین‌تر، روابط بین فردی کمتر	نتایج منفی
۱۸/۱۸	۶	توجه به برنامه‌ریزی قبلی، حفظ حریم خصوصی، رفع محدودیت فنی شبکه‌ها مبنی بر بارگذاری محتوا با کارکرد بیشتر	نتایج مثبت مشروط
۱۰۰	۳۳	جمع	

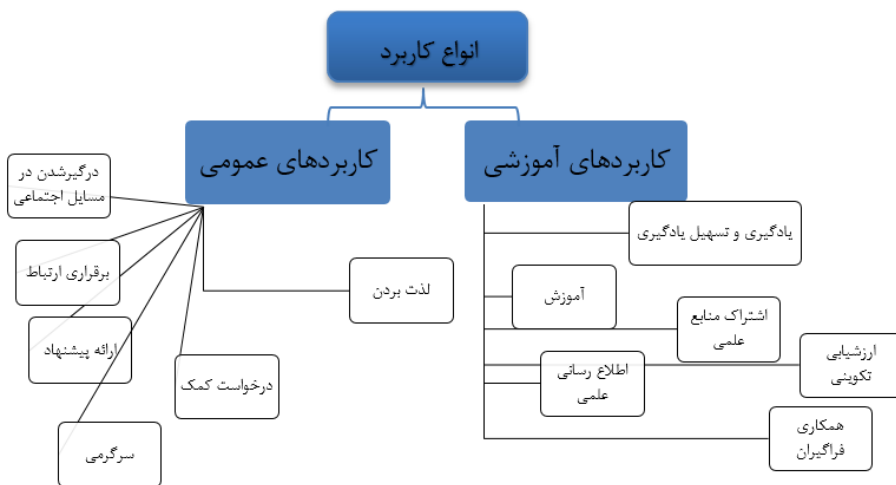
همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود اکثر مطالعات انجام‌شده (۶۹/۶۹ درصد) نتایج مثبت استفاده از شبکه‌های اجتماعی را در فرآیند یاددهی و یادگیری نشان می‌دهند؛

به‌عنوان مثال استفاده از شبکه‌های اجتماعی منجر به برقراری روابط بیشتر (Hung & Yuen, 2010; Evans, 2014; Prestridge, 2014; Hamid, Waycott, Kurnia & Chang, 2015) موفقیت تحصیلی (Junco, Elavsky & Heiberger, 2013; Sarapin & Morris, 2015; Cuesta, Eklund, Rydin & Witt, 2016). افزایش خودکارآمدی (موحدی، اسماعیلی فر و غلامی پور، ۱۳۹۴)، Tower, Latimer & Hewitt, 2014) و تسهیل یادگیری (Eid & Kirschner, 2015; Al-Jabri, 2016) می‌شود.

تعداد کمی از مطالعات (۱۲/۱۲) نشان می‌دهند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی تأثیر منفی بر فرآیند یاددهی و یادگیری دارد. به‌عبارتی‌دیگر استفاده از شبکه‌های اجتماعی علاوه بر کاهش روابط بین فردی (رضوانی و عجم، ۱۳۹۵)، میزان مطالعه فراگیران را کاهش می‌دهد (Kirschner & Karpinski, 2010) و به‌تبع آن عملکرد تحصیلی آن‌ها نیز کاهش می‌یابد (Kirschner & Karpinski, 2010; Cheng & Jiang, 2015; رضوانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ رضوانی و عجم، ۱۳۹۵) همچنین نتایج مثبت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مشروط به برنامه‌ریزی قبلی (Lin, Hoffman & Borengasser, 2013)، حفظ حریم خصوصی (Lin, Hoffman & Borengasser, 2013) و رفع محدودیت فنی شبکه‌های اجتماعی (Tang & Borengasser, 2013; Akcayir, 2017) است. (Hew, 2017).

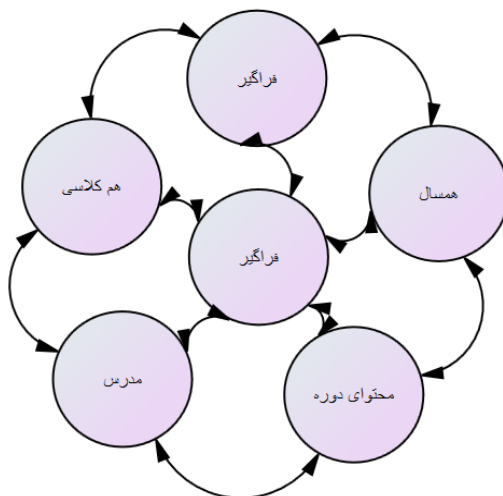
یافته‌های استنباطی

کاربردهای شبکه‌های اجتماعی: تحلیل یافته‌های پژوهش‌های مذکور نشان می‌دهد که کاربردها و ابعاد استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای فراگیران را می‌توان در دو بعد کاربردهای عمومی و کاربردهای آموزشی طبقه‌بندی کرد، کاربردهای عمومی شبکه‌های اجتماعی مانند سرگرمی، برقراری ارتباط با دیگران و درخواست کمک است و کاربردهای آموزشی شبکه‌های اجتماعی شامل استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای یادگیری، آموزش، اشتراک منابع علمی و همکاری دانشجویان است که شکل زیر انواع کاربردها را نشان می‌دهد.

شکل ۱. انواع کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی

تعاملات شبکه‌ای: تحلیل یافته‌ها نشان داد که تعاملات فراگیران در شبکه‌های اجتماعی متعدد بوده و فراگیر برای کسب اطلاعات و منابع علمی مختلف با افراد و محتوای آموزشی متعدد ارتباط برقرار می‌کند که شکل زیر ارتباطات متقابل فراگیر را با فراگیر، مدرس، همسال، همکلاسی و محتوای آموزشی نشان می‌دهد.

شکل ۲. شبکه روابط فراگیران در شبکه‌های اجتماعی

پیامدهای حاصل از نتایج پژوهش‌ها

۱. با توجه به اینکه اکثر پژوهش‌های انجام‌شده در شبکه‌های اجتماعی با روش توصیفی و همبستگی انجام‌شده است (جدول ۱)، لازم است پژوهش‌های آتی بیشتر جنبه آزمایشی داشته باشد تا اثربخشی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری مشخص شود.

۲. با توجه به این‌که فناوری مورداستفاده در اکثر پژوهش‌های انجام‌شده شبکه‌های اجتماعی تویتر و فیس‌بوک بوده است (جدول ۲) لازم است که کاربردهای آموزشی این دو شبکه برای متصدیان تعلیم و تربیت روشن شود تا در ایران با برداشتن فیلترینگ، گامی مثبت در جهت استفاده همه‌جانبه از این شبکه‌های پرکاربرد برداشته شود.

۳. با توجه به این‌که کمترین موضوعات موردبررسی در مقالات تحلیل‌شده مربوط به نتایج استفاده از شبکه‌های اجتماعی است (جدول ۳) لازم است در ایران با به‌کارگیری شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری، نتایج استفاده از این شبکه‌ها موردبررسی قرار گیرد تا در صورت مثبت بودن نتایج آن، استفاده از این شبکه‌ها فراگیر شود.

۴. با توجه به این‌که حدود ۷۰ درصد از مقالات برای استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری نتایج مثبتی را برشمردند (جدول ۴)، لازم است که چنانچه پژوهش‌هایی با روش توصیفی و همبستگی به نتایج منفی در خصوص استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری دست می‌یابند حتماً با استفاده از پژوهش ترکیبی و با روش کیفی دلایل مربوط به نتایج منفی را بررسی کنند و به‌طورکلی برای برخورداری فراگیران از مزایای شبکه‌های اجتماعی لازم است محدودیت‌های فنی و ساختاری مربوط به شبکه‌های اجتماعی مانند عدم رعایت حریم خصوصی فراگیران برداشته شود و از این طریق گامی مثبت در جهت استفاده اثربخش از شبکه‌های اجتماعی برداشته شود.

۵. با توجه به کاربردهای متعدد استفاده از شبکه‌های اجتماعی و بر اساس اینکه روح حاکم بر شبکه‌های اجتماعی برقراری تعاملات شبکه‌ای است، به مریبان توصیه می‌شود که ارتباط خود با فراگیران را محصور در کلاس درس و محیط آموزشی نکنند و با برقراری زمینه ارتباط با فراگیران، شبکه ارتباطی فراگیران را با سایر مدرسین، فراگیران و متخصصین آموزشی فراهم کنند.

بحث و نتیجه گیری

ارزیابی مقالات منتشرشده نشان می‌دهد که از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش استفاده‌های متعددی می‌شود به‌عنوان مثال ولتسیاناس (۲۰۱۲) بیان می‌کند مدرسان برای به اشتراک‌گذاری اطلاعات، منابع و رسانه‌های مربوط به عملکرد حرفه‌ای خود، به اشتراک‌گذاری اطلاعات درباره‌ی کلاس درس، درخواست کمک از دیگران و ارائه‌ی پیشنهاد به دیگران، درگیر شدن در مسائل اجتماعی، برقراری ارتباط با دیگران و مشارکت در شبکه‌های آنلاین استفاده می‌کنند. به‌طورکلی طبق مطالعات انجام‌شده بیشترین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مربوط به برقراری ارتباط و تعامل کاربران (Hung & Yuen, 2011; Veletsianos, 2010; Junco, Heiberger & Loken, 2012; Domizi, 2013; Hamid, Waycott, Kurnia & Chang, 2015; Milosevic & et al, 2015; Sarapin & Morris, 2015; Manasije vic et al, 2016; Tang & Hew, 2017; Akcayir, 2017) و به اشتراک‌گذاری اطلاعات (Lomicka & Lord, 2012; Manasije vic et al 2016; Badri, Al Nuaimi & Guang, 2017) است.

همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که استفاده از شبکه‌های اجتماعی تأثیرات متعددی بر فرآیند یاددهی و یادگیری می‌گذارد. ارزیابی یافته‌های مطالعات انجام‌شده در این پژوهش نشان می‌دهد که تعداد زیادی از این مقالات نتایج مثبتی برای استفاده از شبکه‌های اجتماعی برشمرده‌اند. به‌عنوان مثال برخی پژوهش‌ها ارتباط مثبت بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی را با برقراری روابط (Hung & Yuen, 2010; Evans, 2014; Prestridge, 2014; Hamid, Waycott, Kurnia & Chang, 2015) مشارکت فعال مدرس (Junco, Heiberger & Loken, 2011)، کسب اطلاعات جدید (Bahner et al, 2012)، ارزشیابی تکوینی (Chen & Chen, 2012)، یادگیری زبان (زارعی زوارکی و قربانی، ۱۳۹۴؛ Lomicka & Lord, 2012)، ارتباط فراگیران با محتوا و مدرسین (Domizi, 2013)، موفقیت تحصیلی (Junco, Elavsky & Heiberger, 2013; Sarapin & Morris, 2015; Cuesta, Eklund, Rydin & Witt, 2016) افزایش خودکارآمدی (Tower, Latimer & Hewitt, 2014)؛ موحدی، اسماعیلی فر و غلامی پور، ۱۳۹۴)، یادگیری و تسهیل یادگیری (Kirschner, 2015; Eid & Al-Jabri, 2016)، علاقه بیشتر به تحصیل (Akcaoglua & Bowman, 2016)، عملکرد تحصیلی (Lambic, 2016) را بیان کرده‌اند. در تبیین این یافته می‌توان گفت با توجه به این‌که استفاده از شبکه‌های اجتماعی امکان برقراری روابط آسان و سریع فراگیران با محتوا، با یکدیگر و با مدرسین دوره‌ها را فراهم می‌کنند

لذا استفاده هدفمند و مدیریت شده در شبکه‌های اجتماعی می‌تواند فرصت‌های آموزشی متعددی را برای یادگیری فراگیران و تدریس مربیان به وجود آورد.

علاوه بر این؛ یافته‌های تعداد کمی از مقالات تأثیر منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یاددهی و یادگیری را نشان می‌دهد. به‌عنوان مثال برخی پژوهش‌ها ارتباط منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی را با عملکرد تحصیلی (Kirschner & Karpinski, 2010; Cheng & Jiang, 2015; دلشادی و همکاران، ۱۳۹۵؛ رضوانی و عجم، ۱۳۹۵) و روابط بین فردی (رضوانی و عجم، ۱۳۹۵) را نشان می‌دهند. در تبیین این یافته می‌توان گفت اگر بر استفاده از شبکه‌های اجتماعی نظارت کافی انجام نشود و استفاده هدفمند و در راستای اهداف آموزشی از شبکه‌های اجتماعی صورت نگیرد، جذابیت و امکانات شبکه‌های اجتماعی مانند برقراری ارتباطات تعاملی منجر به سرگرمی فراگیران شده و وقت زیادی را از آن‌ها می‌گیرد؛ لذا ساعتی را که به یادگیری و مطالعه اختصاص می‌دهند کاهش می‌یابد و درنهایت منجر به افت تحصیلی یادگیرندگان می‌شود.

علاوه بر این یافته‌ها نشان داد که برخی مطالعات هم نتایج مثبت و هم نتایج منفی برای استفاده از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش و یادگیری برشمرده‌اند (Kassens-Noor, 2012; Lin, Hoffman & Borengasser, 2013; Milosevic & et al, 2015; Tang & Hew, 2017; Akcayir, 2017; Badri, Al Nuaimi & Guang, 2017) به عبارتی استفاده بهینه از شبکه‌های اجتماعی را منوط به برنامه‌ریزی قبلی (Lin, Hoffman & Borengasser, 2013)، حفظ حریم خصوصی (Lin, Hoffman & Borengasser, 2013; Badri, Al Nuaimi & Guang, 2017) و رفع محدودیت فنی شبکه‌های اجتماعی (Tang & Hew, 2017) می‌دانند. در این راستا لین و همکاران (۲۰۱۳) بیان می‌کنند که دانش‌آموزان استفاده‌کننده از توییتر لذت می‌برند اما به‌ندرت در فرآیند یادگیری پاسخ می‌دادند لذا ترکیب کردن شبکه‌های اجتماعی در دوره‌های آموزشی نیازمند برنامه‌ریزی قبلی، حفظ حریم خصوصی و مدل‌سازی یادگیری است. به‌طورکلی مربیان و متربیان به دلیل برقراری روابط آسان و سریع از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند اما نگران حفظ حریم خصوصی خود هستند (Badri, Al Nuaimi & Guang, 2017).

با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود که برای استفاده بهینه از امکانات شبکه‌های اجتماعی برای رشد و ارتقای یادگیری فراگیران، برنامه‌ریزی‌های لازم انجام پذیرد. استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرآیند یادگیری مستلزم شناخت همه‌جانبه زمینه‌های فرهنگی- اجتماعی

و بکار گیری این شبکه‌ها در یک برنامه پیش‌بینی شده است. بهره‌گیری از نتایج یافته‌های پیشین بسیار می‌تواند در این زمینه کمک‌کننده باشد.

منابع

- احمدزاده کرمانی، روح‌الله (۱۳۹۰). *بازاندیشی در فرهنگ و رسانه*، تهران: چاپار.
- بشیر، حسن و افراسیابی، محمداصداق (۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان: مطالعه موردی بزرگ‌ترین جامعه مجازی ایرانیان، نشریه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره ۵، شماره ۱، صص ۳۱-۶۰.
- بورديو، پیر (۱۳۹۵). تمایز: نقد اجتماعی قضاوت‌های ذوقی، ترجمه حسن چاوشیان، نشر ثالث.
- حسینی، حسین و کلانتری، عبدالحسین (۱۳۹۶). تحلیل پدیدار شناختی تجربه زیسته کاربران شبکه اجتماعی تصویری اینستاگرام در ایران، فصلنامه مطالعات فرهنگ-ارتباطات، دوره هجدهم، شماره ۴۰.
- خجیر، یوسف؛ خانیکی، هادی. (۱۳۹۸). «ظرفیت‌ها و چالش‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی برای جامعه مدنی ایران». *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۵(۱۷)، ۳۵-۶۹.
- خجیر، یوسف؛ خانیکی، هادی. (۱۳۹۸). «گفت‌وگو در شبکه‌های اجتماعی مجازی (تحلیل سیستماتیک پژوهش‌های مرتبط)». *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۱۵(۵۴)، ۵۳-۷۷.
- خوشنویس، ناهید (۱۳۸۹). رسانه و سبک زندگی، *ماهنامه انجمن روابط عمومی ایران*، شماره ۷۳.
- دلشادی، زهرا؛ قربانی، مصطفی؛ دلشادی، محمد؛ صفری، امید؛ پاشایی، طاهره؛ منصوریان، مرتضی. (۱۳۹۵). «بررسی وضعیت استفاده از شبکه‌های اجتماعی و ارتباط آن با وضعیت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه‌های شهر ایلام در سال ۱۳۹۳». *ره آورد سلامت*، ۲(۲)، ۳۲-۴۱.
- رحیمی، محمد و دیگران (۱۳۹۶). بررسی جامعه‌شناختی رابطه شبکه‌های اجتماعی و تغییرات جاری در خانواده‌ها، *پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده*، سال پنجم، شماره هشتم، صص ۱۶۹-۱۴۵.
- رستمی، احسان و اردشیرزاده، مرجان (۱۳۹۲). نگاهی به نظریه‌های سبک زندگی، فصلنامه مطالعات سبک زندگی، سال دوم، شماره ۳، صص ۳۱-۹.
- رسول‌زاده اقدم، صمد و همکاران (۱۳۹۴). تحلیل نقش رسانه‌های اجتماعی در گرایش به سبک زندگی نوین در بین جوانان ایرانی، *دو فصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، سال چهارم، شماره ۶، صص ۳۳-۶۰.

رضوانی، ابوالقاسم؛ عجم، علی‌اکبر. (۱۳۹۵). «رابطه‌ی میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با پیشرفت تحصیلی و اعتماد در روابط بین فردی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بیرجند».

توسعه‌ی آموزش در علوم پزشکی، ۹(۲۴)، ۳۳-۴۳.

زارعی زوارکی، اسماعیل؛ قربانی، حمیدرضا. (۱۳۹۴). «تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر یادگیری زبان انگلیسی دانش‌آموزان». **فناوری آموزش و یادگیری، ۱(۳)، ۲۳-۳۶.**

شریف خلیفه سلطانی، سید مصطفی؛ کریمی علویجه، مهدی؛ مظاهری، مهدی. (۱۳۹۰). «بررسی چالش‌های کاربست فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در فرآیند یاددهی و یادگیری». **فن‌آوری**

اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۱(۳)، ۲۳-۴۲.

شریفی، سعید و دیگران (۱۳۹۳). *خوشه‌بندی سبک زندگی مبتنی بر مصرف رسانه‌ای (مورد مطالعه: شهر اصفهان)*، جامعه پژوهی فرهنگی، سال پنجم، شماره ۳.

شعبانی، حسن. (۱۳۸۳). «چالش‌ها و رویکردهای عصر اطلاعات و ضرورت تحول در ساختار و فرآیند اجرای برنامه‌های درسی آموزش عالی». تهران: آبیژ.

شکاری نمین، شیدا و حاجیانی، ابراهیم (۱۳۹۳). بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی (فیس‌بوک) بر سبک زندگی جوانان، مجله مدیریت فرهنگی، سال هشتم، شماره بیست و ششم.

شوهره، کریمی بن و فونتین، اولیویه (۱۳۸۵). *واژگان بوردیو، ترجمه مرتضی کتبی*، تهران: نی.

عباس قادی، مجتبی و کاشانی، خلیل (۱۳۹۰). *تأثیر اینترنت بر هویت ملی*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

عبدالله نژاد فراهانی، احمدرضا (۱۳۹۳). تبیین جامعه‌شناختی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سبک زندگی "مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه علمی کاربردی شهر تهران"، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم اجتماعی.

عدلی پور، صمد و همکاران (۱۳۹۳). تأثیر شبکه اجتماعی فیس‌بوک بر هویت فرهنگی جوانان شهر اصفهان، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، سال هفتم، شماره ۱، صص ۲۸-۱.

فرقانی، محمدمهدی و مهاجری ربابه (۱۳۹۷). رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تغییر در سبک زندگی جوانان، *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، سال چهارم، شماره ۱۳.

کاستلز، مانوئل (۱۳۸۹). *گفتگوهای با مانوئل کاستلز*، ترجمه حسن چاوشیان و لیلا جو افشانی، تهران: نی.

کاستلز، مانوئل (۱۳۹۰). *عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ (ظهور جامعه شبکه‌ای)*، ترجمه احمد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران: طرح نو.

کرایب، یان (۱۳۸۸). *نظریه اجتماعی مدرن از پارسونز تا هابرماس*، ترجمه عباس مخبر، تهران: آگه.

کوزر، لیوئیس (۱۳۸۶). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.

موحدی، منیره؛ اسماعیلی فر، محمدصادق؛ غلامی پور، نادیا. (۱۳۹۴). «تأثیر یادگیری تلفیقی مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی بر خودکارآمدی دانش‌آموزان متوسطه دوم ریاضی». **فناوری آموزش و یادگیری**، ۱(۳)، ۷-۲۲.

نجفی، نرگس (۱۳۸۳). *تخمین تابع تقاضای اینترنت خانوارها در شهر تهران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اقتصادی، دانشگاه تربیت مدرس.

Abbas Qaadi, Mojtaba; Kashani, Khalil. (2011) The Impact of the Internet on national identity. *Research Institute of Strategic Studies*. (in Persian)

Abdollah Nejad Farahani, Ahmadrza. (2014). *Sociological explanation of the effect of virtual social networks on lifestyle: A case study of students of Tehran University of applied Sciences Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Faculty Of Social Sciences*. (in Persian)

Adlipour, Samad, et al. (2014). The effect of the Facebook social network on the cultural identity of Isfahan youth. *Journal of Iran Cultural Research*. Vol 7, No 1, 1-2. (in Persian)

Ahmazadeh Kermani, Ruhollah. (2011). *Rethinking culture and Media*. Tehran: Chapar. (in Persian)

Akcaoglu, M., & Bowman, N. D. (2016). "Using instructor-led Facebook groups to enhance students' perceptions of course content". **Computers in Human Behavior**, 65, 582-590. Doi: dx.doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.029

Akcayir, G. (2017). "Why do faculty members use or not use social networking sites for education?". **Computers in Human Behavior**, 71, 378-385.

Doi: 10.1016/j.chb.2017.02.028

Almjeld, J. M. (2008). *The Girls of Myspace*. College of Bowling Green State University.

Asnafi, A. R. Moradi. Sh., Dokhtesmati. M., Pakdaman Naeni, M. (2017). Using mobile-based social networks by Iranian libraries: The case of telegram messenger. *Library philosophy and practice (e-journal)*.

Badri, M., Al Nuaimi, A., Guang, Y., & Al Rashedi, A. (2017). "School performance, social networking effects, and learning of school children: Evidence of reciprocal relationships in Abu Dhabi". **Telematics and Informatics**, 17, 1-33. Doi: 10.1016/j.tele.2017.06.006

Bahner, D. P., Adkins, E., Patel, N., Donley, C., Nagel, R., & Kman, N. E. (2012). "How we use social media to supplement a novel curriculum in medical education". **Medical Teacher**, 34(6), 439-444. Doi: 10.3109/0142159X.2012.668245.

Bashir, Hasan; Afrasiabi, Mohammad Sadegh. (2012). Internet social networks and youth lifestyle: A case study of the largest Iranian virtual community. *Journal of Iran Cultural Research*. Vol 5, No 1, 31-60. (in persian)

- Berthon, P. R, Pitt, L. F., Plangger, K. & Shapiro, D. (2012). Marketing meets Web 2.0, social media, and creative consumers: Implications for international marketing strategy. *Business Horizons*, 55 (3): 261-271.
- Bourdieu, Pierre (2016). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Chavoshian, Hasan, Trans. Sales Publication. (in Persian)
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship ", *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), pp: 210-230.
- Castells, Manuel. (2010). *Conversations with Manuel Castells*. Chavoshian, Hasan; Jo Afshani, Leila, Trans, Tehran: Ney. (in Persian)
- Castells, Manuel. (2011). *The Rise of the network society, The Information Age: Economy, Society and Culture*. Aligholian, Ahmad; Khakbaz, Afshin, Trans, Tehran: Tarhe no.(in Persian)
- Chen, L., & Chen, T. L. (2012). "Use of Twitter for formative evaluation: Reflections on trainer and trainees' experiences: Colloquium". **British Journal of Educational Technology**, 43(2), 49-52. Doi: 10.1111/j.1467-8535.2011.01251.x
- Cheng, Y., & Jiang, H. (2015). "Instant messenger-based online discourse platform and its impacts on students' academic performances: An exploratory study in art and design education". **Computers & Education**, 88, 315-326. Doi: 10.1016/j.compedu.2015.07.007
- Chevre, Christian Fontaine, Olivier (2006). *Vocabulary of Bourdieu*. Kotobi, Morteza, Tehran: Ney. (in Persian)
- Chukwuere, J. E & Chukwuere, P. Ch. (2017). The impact of social media on social lifestyle: A case study of university female students. *Gender & Behaviour*, ISSN: 1596-9231. Vo, 4
- Coser, Lewis A. (2007). *Masters of Sociological Thought*. Solasi, Mohsen, Trans, Tehran. Elmi publication. (in Persian)
- Craib, Ian. (2009). *Modern Social Theory from Parsons to Habermas*. Mokhber, Abbas, Tehran: Agah. (in Persian)
- Cuesta, M., Eklund, M., Rydin, I., & Witt, A. K. (2016). "Using Facebook as a co-learning community in higher education". **Learning, Media and Technology**, 41(1), 55-72. Doi: 10.1080/17439884.2015.1064952
- Domizi, D. P. (2013). "Microblogging to foster connections and community in a weekly graduate seminar course". **Tech Trends**, 57(1), 43-51. Doi: 10.1007/s11528-012-0630-0
- Eid, M. I., & Al-Jabri, I. M. (2016). "Social networking, knowledge sharing, and student learning: The case of university students". **Computers & Education**, 99, 14-27. Doi: 10.1016/j.compedu.2016.04.007
- Engagement*; Master Thesis. Department of Marketing; Hanken School of Economics.
- Evans, C. (2014). "Twitter for teaching: Can social media be used to enhance the process of learning?: Twitter for teaching". **British Journal of Educational Technology**, 45(5), 902-915. Doi: 10.1111/bjet.12099
- Forghani, Mohammad Mahdi; Mohajeri, Robabeh. (2018). The relationship between the amount of use of virtual social networks and the change in the lifestyle of young people. *New Media Studies Quarterly*. Vol 4, No 13. (in Persian)

- Grasmuck, S. (2009). Lifestyle and Facebook. *Journal of Computer -mediated communication*, Vol 15, pp:158-188.
- Hamid, S., Waycott, J., Kurnia, S., & Chang, S. (2015). "Understanding students' perceptions of the benefits of online social networking use for teaching and learning". **Internet and Higher Education**, 26, 1-9. Doi: 10.1016/j.iheduc.2015.02.004
- Hasani, Hossein; Kalantari, Abdolhossein. (2018). A phenomenological analysis of lived experience of Instagram's users. *Journal of Culture-communication Studies*. Vol 1, No 40. (in Persian)
- Hellberg, Maria. (2015). *Visual Brand Communication on Instagram: A Study on Consumer*
- Humphreys, Lee. (2013). *Mobile Social Media: Future Challenges and Opportunities*. Mobile
- Hung, H. T., & Yuen, S. C. Y. (2010). "Educational use of social networking technology in higher education". **Teaching in higher education**, 15(6), 703-714. Doi: 10.1080/13562517.2010.507307
- Junco, R., Elavsky, C. M., & Heiberger, G. (2013). "Putting Twitter to the test: Assessing outcomes for student collaboration, engagement and success: Twitter collaboration & engagement". **British Journal of Educational Technology**, 44(2), 273-287. Doi: 10.1111/j.1467-8535.2012.01284.x
- Junco, R., Heiberger, G., & Loken, E. (2011). "The effect of Twitter on college student engagement and grades: Twitter and student engagement". **Journal of Computer Assisted Learning**, 27(2), 119-132. Doi:10.1111/j.1365-2729.2010.00387.x
- Kassens-Noor, E. (2012). "Twitter as a teaching practice to enhance active and informal learning in higher education: The case of sustainable tweets". **Active Learning in Higher Education**, 13(1), 9-21. Doi: 10.1177/1469787411429190
- Khoshnevis, Nahid. (2010). Media and Lifestyle.. No 73. (in Persian) *Monthly Magazine of Iran Public Relationships Association*.(in Persian)
- Kirschner, P. A. (2015). "Facebook as learning platform: argumentation superhighway or dead-end street?". **Computers in Human Behavior**, 53, 621-625. Doi: 10.1016/j.chb.2015.03.011
- Kirschner, P. A., & Karpinski, A. C. (2010). "Facebook and academic performance". **Computers in human behavior**, 26(6), 1237-1245. Doi: 10.1016/j.chb.2010.03.024
- Kulandairaj, Jesu. (2014). Impact of social media on the lifestyle of youth. *International Journal of Technical Reasearch and Applications*. 22-28
- Lambic, D. (2016). "Correlation between Facebook use for educational purposes and academic performance of students". **Computers in Human Behavior**, 61, 313-320. Doi: 10.1016/j.chb.2016.03.052
- Lim, j., & Richardson, J.C. (2016). "Exploring the effects of students' social networking experience on social presence and perceptions of using SNSs for educational purposes". **Internet and Higher Education**, 29, 31-39. Doi: 10.1016/j.iheduc.2015.12.001

- Lin, M. F. G., Hoffman, E. S., & Borengasser, C. (2013). "Is social media too social for class? A case study of Twitter use". **Tech Trends**, 57(2), 39-45. Doi: 10.1007/s11528-013-0644-2
- Lomicka, L., & Lord, G. (2012). "A tale of tweets: Analyzing microblogging among language learners". **System**, 40(1), 48-63. Doi: 10.1016/j.system. 2011.11.001
- Manasijevic, D., Zivkovic, D., Arsic, S., & Milosevic, I. (2016). "Exploring students' purposes of usage and educational usage of Facebook". **Computers in Human Behavior**, 60, 441-450. Doi: 10.1016/j.chb.2016.02.087
- Manca, S., & Ranierit, M. (2016). "Is Facebook still a suitable technology-enhanced learning environment? An updated critical review of the literature from 2012 to 2015". **Journal of Computer Assisted Learning**, 32, 503-528. Doi: 10.1111/jcal.12154
- Media & Communication: 1(1): 20-25.
- Memar, S, Adlipour, S, Khosravi, E. (2013) Sociological Analysis of the Relation Between the Uses of Virtual Social Networks and Life Style of the Young (Case Study of Facebook and the Young of Isfahan), *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol 4, No 6.
- Milosevic, I., Zivkovic, D., Arsic, S., & Manasijevic, D. (2015). "Facebook as virtual classroom-Social networking in learning and teaching among Serbian students". **Telematics and Informatics**, 32, 576-585. Doi: 10.1016/j.tele.2015.02.003
- Najafi, Narges. (2004). *Estimation of Internet demand function of households in Tehran. Master's thesis in the field of economic sciences*. Tarbiat Modares University. (in persian)
- Novakovich, J., Miah, S., & Shaw, S. (2017). "Designing curriculum to shape professional social media skills and identity in virtual communities of practice". **Computers & Education**, 104, 65-90. Doi: 10.1016/j.compedu.2016.11.002
- Prestridge, S. (2014). "A focus on students' use of Twitter their interactions with each other, content and interface". **Active Learning in Higher Education**, 15(2), 101-115, Doi: 10.1177/1469787414527394
- Rahimi, Mohamad et al. (2017). Sociological study of the relationship between virtual social networks and current changes in families. *Islamic Research Paper On Women and Family*. Vol 5. No 8, 145-169 (in Persian)
- Rasoulzadeh, Aghdam, Samad et al. (2015). The Analysis of social media roles towards to modern lifestyle among Iranian youth. *Two Quarterly Journal OF Contemporary Sociological Research*. Vol 4, No 6, 33-60. (in Persian)
- Robinson, B. & Latchem, C. (2003). "**Teacher education: Challenges and change**". In B. Robinson, & C. Latchem (eds.), *Teacher education through open and distance learning*. London: Routledge Falmer.
- Rosengren, K.E (1994). *Media Effects and Beyond. Culture, Socialization And Lifestyles*. London, New York: Routledge.
- Rostami, Ehsan; Ardeshtirzadeh, Marjan. (2013). A look at lifestyle theories. *Research Bulletin for Lifestyle*. Vol 2, No 3, 9-31. (in Persian)
- Sarapin, S. H., & Morris, P. L. (2015). "Faculty and Facebook friending: Instructor-student online social communication from the professor's perspective". **Internet and Higher Education**, 27, 14-23. Doi: 10.1016/j.iheduc.2015.04.001

- Sharifi, Saeed et al. (2014). Clustering Lifestyle Based on Media Consumption: A Study in Isfahan Metropolis. *Journal of Sociological Cultural Studies*. Vol 5, No 3. (in Persian)
- Shekari Namin, Sheyda; Hajiyani, Ebrahim. (2014). A Study on effects of Virtual social networks (Facebook) On Youngsters' Lifestyle. *Journal of Cultural Management*. Vol 8. No 26. (in Persian)
- Stensaker, B., Maassen, P., Borgan, M., Oftebro, M. & Karseth, B. (2007). "Use, updating integration of ICT in higher education: Linking purpose, people and pedagogy". **Higher education**, 54(3), 417-433.
- Tang, Y., & Hew, K. F. (2017). "Using Twitter for education: Beneficial or simply a waste of time?". **Computers & Education**, 106, 97-118. Doi: 10.1016/j.compedu.2016.12.004
- Tower, M., Latimer, S., & Hewitt, J. (2014). "Social networking as a learning tool: Nursing students' perception of efficacy". **Nurse Education Today**, 34(6), 1012-1017. Doi: 10.1016/j.nedt.2013.11.006
- Veletsianos, G. (2012). "Higher education scholars' participation and practices on Twitter: Scholars' participation and practices on Twitter". **Journal of Computer Assisted Learning**, 28(4), 336-349. Doi: 10.1111/j.1365-2729.2011.00449.x
- Wang, L, Lou, J, Gao, W & Kong, J (2012) The effect of Internet use on adolescents' lifestyles: A national survey**, *Journal of Computers in Human Behavior*, Vol: 28 issue: 6, Pages: 2007-20013.